

Mākslīgais intelekts (MI) savā būtībā ir jautājums par kontroli. Tas uzrāda cilvēces instinktīvo reakciju uz arvien neparedzamāko pasauli. Ģeopolitiskā nestabilitāte (Krievijas iebrukums Ukrainā, pārmaiņas globālajās savienībās, draudīgi drīzā klimata katastrofa, labējā ekstrēmisma atdzimšana) pastiprinājusi sabiedrības ilgas pēc noteiktības. Tiekšanās pēc kontroles nav raksturīga tikai politikai un ekonomikai, tā pārņēmusi arī vizuālo mediju teritoriju. MI mūsu mijiedarbību ar pasauli sola padarīt vienlaikus gan precīzāku, gan neskaidrāku, un tā pieaugošā klātesamība vizuālajā kultūrā liek piesardzīgi vaicāt, kam uzticamies un kurš kontrolē.

Pašreizējā MI loma fotogrāfijā un vizuālajos medijos ir šī paradoksa iemiesojums. Ģeneratīvā MI modeļi (kā sistēmas, kas tekstu pārveido attēlā) nav tikai tehnoloģiskas inovācijas, tie ir jaudīgi rīki, kas arvien vairāk ietekmē, ko mēs redzam un kam ticam. Laikmetā, kur jau tā netrūkst neskaidrības, MI ģenerētu attēlu pārbagātība rada papildu grūtības nošķirt faktu no izdomas. Jēdziena “patiesība” vizuālais atspoguļojums kļūst arvien šaubīgāks, jo īpaši šobrīd, kad mediju ainavu pārsātina dziļviltījumi, melīga politiskā propaganda un attēli, kas it kā ir no kara zonām.

Spilgts piemērs – 2022. gadā parādījās dziļviltots video fragments, kurā Ukrainas prezidents Volodimirs Zelenskis padodas Krievijai. Kamēr šo video safabricējumu neatpēkoja, tas izraisīja masveida paniku. Minētais incidents ilustrē būtisku aspektu: mums piemīt iedzimta tieksme uzticēties vizuālam pierādījumam. Pat ja kustīgi vai nekustīgi attēli šķiet šaubīgi, tie iedarbojas uz mūsu kognitīvajiem mehānismiem. Dziļviltījumi, kurus ražo ģeneratīvie adversārie tīkli (GAN), spēj gudri atdarināt vizuālas detaļas, liekot attēliem mūsu acīs izskatīties īstiem. Spēja uzticēties attēlam ir sabrukusi, un šīs sekas iespaido daudz plašāku teritoriju par vizuālo mediju – tās apdraud demokrātisku institūciju pastāvēšanu, jo kļuvis iespējams manipulēt ar pašiem realitātes pamatiem.

Manipulatīvi izmantota MI radītās sekas nekur nav tik labi redzamas kā politikā. Mūsdienu mediju ekosistēmā, kur fakti un izdoma bieži saplūst vienā, vislabāk klājas tādām personībām kā Donalds Tramps. MI šo dinamiku tikai pastiprina. Tas demokratizē iespēju manipulēt ar citu cilvēku uztveri, dodot varu darināt alternatīvas realitātes jebkuram, kam ir pieeja šīm tehnoloģijām. Pasaulē, kurā MI var saražot kustīgus un nekustīgus attēlus, kas apkalpotu noteiktus politiskus naratīvus, nepieciešamība būt “patiesam” pamazām kļūst sekundāra. Kāpēc noņemt ar patiesību, ja ar digitālu attēlu palīdzību var izveidot labāku tās versiju?

MI ģenerēti attēli spēj radīt ilūziju par drosmīgu rīcību, pat ja patiesībā nekas nav paveikts. Tam labs piemērs ir bēdīgi slavenais MI ģenerētais videofragments par Gazu, kurā redzama zeltā kalta Trampa statuja un līksma bērnu rotaļšanās ar naudaszīmēm, radot iespaidu, ka sabiedrības cienīts autoritārs līderis gandrīz jau novērsis šo ļoti ilgo un sarežģīto konfliktu un tā radītās sekas, lai arī patiesībā situācija nav mainījusies un pamiers ir uz iziršanas robežas. Neskatoties uz to, ka videomateriāla nolūks bija satīrisks, Tramps to piesavinājās un popularizēja ar sociālo mediju starpniecību, uzrādot, kā MI ģenerētu saturu var izmantot kropļīgu politisku vēstījumu izplatīšanai. Šādi attēli politiķiem sniedz iespēju izvairīties no reālas problēmu risināšanas, tā vietā piedāvājot sabiedrībai seklas idejas, kuru vienīgā nozīme ir priekšnesums.

At its core, artificial intelligence (AI) is about control. It reflects humanity's primal drive in response to an increasingly unpredictable world. Geopolitical instability – such as Russia's war against Ukraine, shifting global alliances, looming climate collapse, and the resurgence of far-right movements – has amplified society's yearning for certainty. This struggle for control extends beyond politics and economics into the realm of visual media. As AI promises both to clarify and obscure our engagement with the world, its growing presence in visual culture raises precarious questions about what we trust – and who controls our perceptions.

The current role of AI in photography and visual media epitomises this paradox. Generative AI models, such as text-to-image systems, are not simply technological innovations; they are potent tools that increasingly shape what we see and believe. In an age already rife with uncertainty, the proliferation of AI-generated images complicates our ability to discern fact from fiction. The concept of truth in visual representation is becoming progressively murky, especially as deepfakes, manipulated political propaganda, and unreliable war imagery saturate the media landscape.

A vivid example of this occurred in 2022, when a deepfake video purportedly showed Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy surrendering to Russia. This fabricated video caused widespread panic until it was debunked. The incident underscores a crucial point: we are inherently inclined to trust visuals. Even as the authenticity of these images crumbles, they exploit our cognitive biases. Deepfakes, powered by Generative Adversarial Networks (GANs), cleverly mimic visual cues that make images seem real to us. The ensuing erosion of trust ripples far beyond media, threatening to undermine democratic institutions, as the very foundations of reality become subject to manipulation.

The real-world implications of AI manipulation are nowhere more evident than in politics. Figures like Donald Trump have flourished in a present-day media ecosystem where fact and fiction often melt. AI accelerates this dynamic. It democratizes the ability to manipulate perception, empowering anyone with access to these technologies to “craft” alternate realities. In such a world, the need for truth may appear secondary when AI can produce images and videos that align with specific political narratives. Why bother with truth when one can create an idealised version of it through digital images?

AI-generated imagery has the power to create the illusion of resolution and action, even in situations where no real progress has been made. This is exemplified by the infamous AI-generated Gaza video, featuring a gold Trump statue and children bathing in money, which gives the impression that a deep-seated conflict and its aftermath have been almost resolved by an authoritative leader rallying public support – when in reality, the situation remains unchanged, with the ceasefire hanging by a thread. Originally intended as satire, this video was co-opted and endorsed by Trump via his social media channels, illustrating how AI-generated content can be repurposed to amplify distorted political messages. Such imagery allows politicians to sidestep real-world issues by offering hollow, spectacle-driven solutions.

Just as AI is used to craft illusions and ghostly digital mirages of political action in the present, it is also deployed to reshape perceptions of

MI netiek izmantots tikai tāpēc, lai uzburtu ilūzijas un ķēmīgas digitālas mirāžas par politiskiem notikumiem; to pielieto arī, lai ideoloģisku programmu apkalpošanas nolūkos mainītu mūsu priekšstatus par pagātņi. Galēji labējo kustības Eiropā arvien biežāk ņem talkā MI, lai safabricētu nostalgiju pēc mītiskas pagātnes. Tā kā šis tehnoloģiskais jaunievedums spēj masveidā ražot idealizētas vēstures un identitātes mītu versijas, MI ģenerēti attēli ir kļuvuši par ieročiem ideoloģisko naratīvu cīņā. Garets Watkins, analizējot MI saistību ar fašisma estētiku, norāda, ka MI tehnoloģija paver iespēju masveidā ražot “dezinficētas” vēstures versijas – attēlus, kuros sarežģītais aizvietots ar vienkāršo un traumu aizstāj kičs. [1] Šīs tendences piemērus var aplūkot Instagram platformās @Alook-backintohistory (“Atskats vēsturē”) un @historyrevivedofficial (“Atdzīvinātā vēsture”), kur ar MI palīdzību vēsture pārvērsta par nomierinošu tematisku atrakciju: padomju pilsētās nevalda nabadzība, kara laika varoņdarbi norisinās bez asinsizliešanas. Ja pagātne tiek šādi apstrādāta, vēsture pārvēršas par kuratora veidotu izlasi jeb ko līdzīgu izklaidējošam muzejam, ko veido tik attīrīti un nopolēti attēli, ka tie robežojas ar nerealitāti.

Piemēram, MI, mēģinot “atdzīvināt” 1944. gada Varšavas sacelšanos, šo brutālo cīņu 63 dienu garumā attēlo kā estētiski glītu dumpi ar tīriem mundieriem un cerību pielietām sejām. Jēlās šausmas un ciešanas, kas notvertas tālaika fotogrāfijās, ir izdzēstas no vēstures. Šie attīrītie, algoritmiski pilnveidotie attēli saskan ar Valtera Benjamina kritiku par fašisma atkarību no priekšnesuma, kur priekšnesums kalpo posta un sāpju pilnās patiesās vēstures slēpšanai. 20. gadsimtā fašisti politikas estetizēšanai izmantoja krāšņas ceremonijas, mūsdienās MI ģenerēta nostalgija slēpj represīvu ideoloģiju zem sentimentalitātes plīvura.

Safabricētu vēsturisku attēlu ražošana ideoloģiskiem mērķiem liek domāt par vizuālo mediju lomu kolektīvās atmiņas veidošanā. Fotogrāfija ilgi bijusi jaudīgs pretošanās rīks. Baltijā un tai līdzīgos reģionos, kur nacionālo identitāti lielā mērā veidojusi pretošanās ārējiem spēkiem, MI iespēdams uz vizuālo kultūru ir īpaši būtisks. Šeit fotogrāfijas nav tikai kaut kā attēlojums, tās ir pierādījums, ka mēs pretojamies un izdzīvojam. Fotogrāfijā saglabāti gan svarīgi dokumenti, piemēram, liecības par VDK darbību un padomju deportācijām, gan sadzīviski pretošanās žesti. Tās ir svarīgas vēstures hronikas, ko nevajadzētu aizmirst.

Tomēr šobrīd fotogrāfijas svētajai hronista lomai draud briesmas, jo MI spēj ģenerēt un pārveidot attēlus ar biedējošu precizitāti. Ja vēstures saglabāšanas rīkus sāk izmantot tās pārrakstīšanai, kas notiks tālāk? Par ko pārvērtīsies attēlos saglabāto kolektīvo atmiņu krātuves, ja ik pikseli iespējams sagrozīt, un kā lai uzticas fotogrāfa liecībai? [2]

Taču arī fotogrāfijai ar realitāti nekad nav bijušas vienkāršas attiecības. Pat analogās fotogrāfijas laikos fotoattēls nekad nebija nevainojami nešaubīgs pasaules atspoguļojums. Fotogrāfija vienmēr bijusi saistīta ar izvēli un atlasīti – sīka realitātes fragmenta iemūžināšanu, vienlaikus to sagrozot. Katrs fotogrāfs savā veidā sagrozījis realitāti – vai nu apstrādājot attēlu laboratorijā, vai izvēloties kadra kompozīciju. Fotogrāfijas objektīvā daba ir ilūzija un viens no tās visnoturīgākajiem mītiem, un nu ar MI palīdzību tas tiek ekspluatēts ar vēl nebijušu jaudu.

Domājot par vēstures saglabāšanas ētosu, MI nebūt nav jāuzskata par katrā ziņā neētisku rīku. Tā potenciāls meklējams sintēzē, apvienojot mašīnas spējas ar cilvēka nolūkiem. Baltijas fotogrāfu gadījumā MI varētu tikt izmantots nepilnīgu vēstures detaļu rekonstrukcijā, piemēram, simulējot iznīcinātus padomju laika arhīvus un vienlaikus veicot skrupulozu šī procesa anotēšanu, lai novērstu vēstures revizionismu. Tā vietā, lai dez-

[lv]

[eng]

the past to serve ideological agendas. Across Europe, far-right movements increasingly deploy AI to manufacture nostalgia for a mythologised past. Exploiting technology's capacity to mass-produce idealized representations of history, AI-generated imagery is weaponised to shape current ideological narratives. Gareth Watkins, in his analysis of AI's growing role in fascist aesthetics, argues that AI technology is tempting because it enables the mass production of sanitised narratives – images that replace complexity with simplicity, trauma with kitsch. [1] Platforms like @Alook-backintohistory and @historyrevivedofficial on social media exemplify this trend, using AI to render history as a frictionless theme park: Soviet-era streetscapes scrubbed of poverty, wartime heroics stripped of bloodshed. In this recasting of the past, history itself is transformed into a curated assortment of scenes – a “pick your own adventure” museum, where images are sanitised, polished to the point of near-unreality.

For instance, AI's “revived” portrayal of the 1944 Warsaw Uprising reimagines this brutal 63-day struggle as a relatively tidy rebellion with clean uniforms and hopeful faces. This erases the visceral suffering and horror captured in historical photographs. Such polished, algorithmically perfected images resonate with Walter Benjamin's critique of fascism's reliance on spectacle, where the spectacle serves to mask the fractured, painful realities of both history and the present. Just as 20th-century fascists used pageantry to aestheticise politics, today's AI-generated nostalgia obscures oppressive ideologies beneath a veneer of sentimental appeal.

The engineering of historical imagery for ideological purposes raises questions about the role of visual media in shaping collective memory. Photography has long been a powerful tool of resistance, capturing moments of struggle, documenting injustices, and offering a platform for marginalised voices. In regions like the Baltic, where national identity has often been forged through resistance to external powers, AI's influence on visual culture is particularly significant. Here, images are not mere representations – they are testaments to resistance and survival. Important documents, such as those detailing KGB activities and Soviet deportations, or gestures of mundane resistance to oppression, are preserved through photography, serving as vital records of a history that shouldn't be forgotten.

However, with AI's capacity to generate and manipulate images with startling precision, this essential role of photography is under threat. What happens when the tools used to preserve history can also be used to rewrite it? When every pixel can be altered, what will become of image-based reservoirs of collective memory, and how can we trust a photograph's testimony? [2]

However, photography itself has always had a complicated relationship with reality. Even in the days of analogue photography, the image was never a perfectly transparent reflection of the world. Photography has always been a selective act – capturing only a slice of reality, warping it in the process. From darkroom manipulation to the framing of a shot, every photograph distorted reality in some way. The illusion of transparency has always been one of photography's most enduring myths, one that AI is now taking to new, more calculated extremes.

And AI need not be seen as antithetical to the ethos of preserving history. Its potential lies in synthesis – merging machine capabilities with human intentionality. For Baltic photographers, this could involve using AI to reconstruct fragmented histories, such as simulating lost Soviet-era

[10]

[11]

[1] Gareth Watkins, “AI: The New Aesthetics of Fascism”, *New Socialist*, 2025. gada 9. februāris, <https://newsocialist.org.uk/transmissions/ai-the-new-aesthetics-of-fascism/>

[2] Kādā fotogrāfijā no 2020. gada masu protestiem Minskā, Baltkrievijā, ko izraisīja nedemokrātiskās vēlēšanas un to rezultātu viltošana, redzama grupiņa protestējošu jauniešu, kas tur uzrakstu “ŠIS NAV FOTOŠOPS”; pa pusei joks, pa pusei nopietns mēģinājums novērst iespējamo vēšanas pret fotogrāfijas vēsturisko autentiskumu nākotnē.

[1] Gareth Watkins, “AI: The New Aesthetics of Fascism”, *New Socialist*, 9 February 2025, <https://newsocialist.org.uk/transmissions/ai-the-new-aesthetics-of-fascism/>.

[2] Ironically, an image from the 2020 mass protests in Minsk, Belarus, following fraudulent and undemocratic elections, depicted a group of young protesters holding a banner that read, “THIS IS NOT PHOTOSHOPPED,” perhaps only half-jokingly, to prevent future dismissal of the photo's historical accuracy.

ficētu vēsturi no traumējošā, MI mums varētu palīdzēt no jauna atgriezties sāpju pilnajā pagātnē un palūkoties uz to ar jaunām acīm. MI varētu izmantot arī tam, lai vizualizētu nākotnē pārvaramos šķēršļus, piemēram, ar tā palīdzību abstraktus datus varētu pārvērst iespaidīgos brīdinājumos. Mums nevis jānoraida jebkāds MI izmantojums, bet gan jāiemācās virzīt tā spēku un nepazaudēt autora lomu. Tur, kur meklējams smalkais līdzsvars starp cilvēka radošumu un mašīnas spējām, atrodams arī potenciāls dziļākiem un godīgākiem naratīviem par mūsu kopīgo pagātņi un iespējamo nākotni.

Jāsaglabā modrība – un valdības arvien biežāk pielieto necaur-skatāmus algoritmus, lai pieņemtu lēmumus, diktētu sociālo mediju saturu un nodotu vizuālu informāciju. Kad mašīnas sāk noteikt, ko redzam, pazūd fotogrāfijai raksturīgā “nekārtība”, kas to padara cilvēcīgu: mazliet nepareizā ekspozīcija, neviļus notvertais izplūdums un neiestudētais kadrējums jeb patiesības iemūžinājums caur spontanitāti.

MI ģenerētus attēlus mēdz uztvert kā fotogrāfijas piedēkli, taču tie, iespējams, pārstāv pilnīgi jaunu mediju. Fotogrāfija, neskatoties uz tās potenciālu būt manipulatīvai, tomēr vēsturiski izaugusi no realitātes: tā atspoguļo mirkļus, kas kādreiz pastāvējuši. MI ģenerēti attēli savukārt ir algoritmu konstrukcijas, kas izmanto datu kopas, lai izvilktu vidējo statistisko rādītāju kaut kam, kas nekad nav noticis. Šis fundamentālās atšķirības dēļ MI attēlus nevajadzētu vērtēt tikai pēc fotogrāfijas standartiem, bet lūkoties uz tiem kā atsevišķu vizuālās reprezentācijas izpausmi.

19. gs. diskusijās par fotogrāfijas (ko savulaik uzskatīja vien par “mehānisku triku”) atbilstību realitātei saskatāmas paralēles tam, kā mēs šobrīd domājam par mākslīgo intelektu. Vilērs Flusers jau astoņdesmitajos gados tālredzīgi norādīja, ka jebkurš attēls satur sava veida kodu jeb manipulē ar realitāti. MI gadījumā šis process ir vēl izteiktāks, jo starp attēliem un fizisko pasauli, ko tie it kā atspoguļo, vairs nepastāv tieša saikne. Arī fotogrāfiju savulaik analizēja salīdzinājumā ar glezniecību, un tai bija jāatsvabinās no šī diskursa, lai kļūtu par pilnvērtīgu mākslas formu. Gluži tāpat mums, iespējams, laiks sākt lūkoties uz MI ģenerētiem attēliem kā kaut ko suverēnu, ne tikai tradicionālās fotogrāfijas attīstības fāzi.

MI straujā attīstība nenozīmē nenovēršamu tuvošanos distopiskai nākotnei, un tas arī nav brīnumlīdzeklis pret visām sabiedrības kaitēm. Tas ir jaudīgs rīks, ar kura palīdzību saprātīga pielietojuma gadījumā varbūt atradīsim jaunas pieejas, kā izzināt mūsu sarežģīto pasauli. Vienlaikus tam piemīt liels spēks, ar ko krāpt un maldināt. Laiks pieņemt, ka nākotni nosaka ne mašīnas, bet mēs paši. Tas ir mūsu uzdevums – panākt, lai mūsu radītie un patērētie attēli nezaudē saikni ar cilvēces piedzīvotās realitātes skaudro un sarežģīto pusi, izņemot gadījumus, kad mēs *paši* to gribam.

MI spēja ģenerēt attēlus nav tikai tehnoloģisks pagrieziena punkts; šis fenomēns liecina, ka būtiski mainījušās mūsu attiecības ar realitāti. Mašīnu spējai darināt vizuālus naratīvus arvien pieaugot gan precizitātē, gan ātrumā, var rasties vilinājums atteikties no autonomijas runāt pašiem savā vārdā – gan stāstot par piedzīvoto, gan iztēlojoties nākotni. Šīs kontroles nodošana citās rokās nozīmē risku zaudēt daļu personīgās aģences mūsu apdzīvotās pasaules veidošanā. Ja iekrītam lamatās un noticam, ka tehnoloģiju izraisīto trauksmi var remdēt vēl sarežģītākas tehnoloģijas, tad šī burvju risinājuma meklējumi var novest pie tā, ka arvien vairāk varas pār mūsu lēmumiem uzticam mašīnām. To, kā samazinās cilvēka patstāvība, visskaudrāk var sajust krīzes brīžos, kad mēs, meklējot atbildes un mierinājumu, pievēršamies tehnoloģijām. Un, tā rīkodamies, mēs neapzināties, ka varam atdot vairāk savas varas, nekā paši to apjaušam.

[lv]

[eng]

archives, while rigorously annotating the process to avoid historical revisionism. Rather than sanitising history and trauma, AI could help expand our ability to revisit and reimagine the painful past. It could also be employed to visualise future challenges, such as rendering abstract data about climate change into visceral warnings. The task is not to reject AI outright, but to harness its power while retaining authorship. In the delicate dance between human creativity and machine capability, lie possibilities for richer, more honest narratives of our shared past and potential futures.

This requires vigilance, especially as corporations and governments increasingly employ opaque algorithms to make decisions and structure our social media feeds. When machines dictate what we see, we risk losing some of the “messiness” that makes photography, for a lack of a better word, human – the imperfect exposure, the accidental blur, and the serendipitous frame that captures truth in spontaneity.

While AI-generated imagery is often viewed as an extension of photography, it may actually represent an entirely new medium. Photography, despite its potential for manipulation, has historically been grounded in reality – a reflection of moments that once existed. By contrast, AI-generated images are algorithmic constructs, drawing from datasets to produce something – a statistical average – that never truly happened. This fundamental difference suggests that AI imagery should not merely be judged by photography’s standards but, perhaps, understood as a distinct mode of visual representation.

The 19th-century debate over photography’s authenticity – once dismissed as “mechanical trickery” – parallels our current reckoning with AI. As Vilém Flusser presciently argued in the 1980s, every image is a form of coding, a manipulation of reality. AI intensifies this process by severing images from their referents, distancing them further from the physical world they ostensibly represent. Just as photography was once analysed in relation to painting and had to be freed from that discourse to be taken seriously, we may need to begin assessing AI-generated imagery on its own terms, rather than merely as an evolution of traditional photography.

The rise of AI is not an inevitable slide into a dystopian future, nor is it a panacea for our societal ills. It is a tool – a powerful tool – that, in the right hands, can offer new ways to explore our intricate milieu. Yet, it is also a force that can easily distort and deceive. As we look ahead, we must recognise that the responsibility lies not with the machines themselves, but with us. It is our task to ensure that the images we create and consume do not lose their grounding in the raw complexities of our lived reality – unless we choose to let them.

AI-generated images represent more than a mere shift in technology; they signify a profound transformation in our relationship with reality itself. As machines gain the ability to craft visual narratives with greater precision and speed, they may tempt us to relinquish the autonomy of telling stories about ourselves – whether retelling our past or imagining our futures. In giving up this control, we risk losing some sense of personal agency in shaping the world we inhabit. Falling into a trap of believing that the anxiety created by technology could be alleviated with even more sophisticated technology, we may, in search of magical solutions, further accelerate the outsourcing of decision-making to machines. The erosion of human agency is felt most acutely in times of crisis, when we turn to technology for answers and reassurance. But in doing so, we may unknowingly surrender more than we realise.

[12]

[13]